

КРИТИКА И ПРИКАЗИ

АВСТРИСКИ ДОКУМЕНТИ ЗА ИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД 1905—1906, ТОМ I

Редакција, превод и коментар на Данчо Зографски
Скопје, 1977 година

Во издание на Архивот на Македонија овие денови излезе од печат гореспомнатата збирка на австриски документи за периодот од почетокот на 1905 до крајот на 1906 година. Снабдена со доста опширен предговор на македонски и на француски јазик, кратка содржина на документите пак на македонски и на француски јазик и една доста голема бројка од 129 документи со посебни прилози, како и неопходни регистри на географски и лични имиња, оваа збирка на документи ја збогатува нашата историографија токму со онаа документација која најмногу ѝ недостасуваше за овој период на нашата историографија.

Еден бегол поглед на документите дава можност наеднаш да се заклучи дека по Илинденското востание во краткиот период од две години што по овој настан се случил, македонскиот народ бил изложен буквално на масовен масакар на турските војнички одреди и башибозуци, како и на засилените оружени пропагандистички чети на соседните монархии, за кои толку речито

зборуваат извештаите на австриските конзули од Косовскиот (Скопскиот), Битолскиот, Солунскиот и Одринскиот вилает, како и австриските цивилни агенти за цела Македонија, Хајнрих Милер и Рихард Опенхајмер.

Пред сè, од документите јасно се гледа дека од порано уште заслабнатиот турски систем на државната безбедност, благодарение на дојдените инструктори на европските сили во Македонија кои ја организирале турската служба за безбедност преку формирањето на определени набљудувачки реони снабдени со телеграфо-поштенски врски како и со примената на концентрирани одделенија на војници и жандармерија, успеале само во рок од 6 недели да ликвидираат потполно или делумно 12 чети во Македонија, како што тоа го соопштува цивилниот австриски агент Ханрих Милер. Во четирите жандармериски школи што ги отвориле европските инструктори под раководството на италијанскиот генерал Ди Џорџис, кој бил на турска служба, европските реформатори успеале да ја осво-

собат турската жандармерија за поефикасно дејствување во задушувачето на македонското национално ослободително движење. Од документите исто така се гледа дека преку честите претреси по куќите и селата, преку пљачкањето на храна и покуќнина во врска со овие претреси, преку апсењата и силувањата и други насилнички акти, македонското национално ослободително движење било омалоомштено и стаписано во својата активност. Токму во ова време македонскиот народ ги загубил своите славни војводи и раководители од Илинденското востание, Никола Карев, Ѓорѓи Сугарев, Сава Михаилов и нешто подоцна Даме Груев. Од друга страна засилените навлегувања на оружените пропагандистички чети од соседните земји не помалку зло му нанесувале на македонскиот народ во овој кус период од две години. Многу живо се опишани во овие извештаи на австриските конзули познатите масовни масакри извршени во ова време во костурското село Загоричани, кумановското село Винце, Штип, Мариово и други места. Од документите излегува дека македонскиот народ не само што не почувствувал никакви подобрувања од таканаречените Мирциштегски реформи, туку доживеал и страшни потреси. Заслабната и дезориентирана поради загубите или отсутството на своите големи раководители, изложена на постојани притисоци и напади на оружените чети, Тајната македоно-одринска револуционерна организација се подала извесно време на погрешна ак-

ција, дозволувајќи им на четите да вршат притисоци врз патријаршиските села за да преминуваат во Егзархијата. Австрискиот конзул во Битола во еден свој извештај од оваа книга забележал дека само за краток период во Битолскиот вилает под притисокот на четите преминале 106 патријаршиски села под јурисдикцијата на Бугарската егзархија и, обратно, скопскиот австриски конзул пак во еден друг документ од ова време соопштува дека во Кумановско под притисок на српските чети се откажале од јурисдикцијата на Егзархијата неколку села за да ѝ се погчинат на Грчката патријаршија. Извештаите говорат особено за меѓусебните борби на пропагандистичките чети за фактање што поцврсти позиции на теренот на Македонија. Извештаите бележат и воведување, односно зголемување на постојните државни даноци и такси како, на пример, зголемување на личниот данок, потоа на таксата за ослободување од служење во турската армија од 23 1/2 пијастри на 50 пијастри, како и некои други.

Многу се важни податоците што ни ги соопштува битолскиот австриски конзул за заминувањето на Македонците во Америка како последица на осиромашувањето, разочарувањето и гореспомнатите турски притисоци на оружените пропаганди. Тој тврди дека само 1905 година од Битолскиот вилает заминале за Америка 8.000 мажи, додека пак од самиот почеток на иселувањето до средината на 1906 година ја напуштиле Македонија нај-

малку 25.000 лица. Битолскиот конзул ги регистрира и последиците од овие иселенички таласи: намалувањето на работната рака, засилувањето на лихварството, но истовремено и откупување на земјата со спечалените пари во Америка, како и ослободување на селаните од чифличката зависност. Австрискиот конзул понатаму тврди како уште понатамошна последица на ова масовно откупување на земјата од турските бегови и чифликсајби цената на земјата се поскапела двојно и тројно т.е. за порано плаќаниот еден долум добра нива две турски лири, во 1905 и 1906 година почнало да се плаќа по 5—10 лири.

Во документите се говори и за преземениот попис на населението во Македонија 1905 година и за специјалните турски методи со кои се настојувало да се прикаже турското население во поголем број. „Разновидноста на издадените директиви за одделни подрачја на вилаетот, констатира во својот извештај скопскиот австриски конзул, дава можност да се согледа дека вла-

дата со претстојниот попис на населението ја следи целта мнозинството на муслиманскиот елемент да го демонстрира по можност со што поголеми цифри. За постигањето на таа цел одделните народности се расцепкуваат, делумно со ставање во игра на српскиот елемент против бугарскиот, делумно тие се задушчуваат вештачки преку замена на народноста со верата“.

Општо земено оваа збирка на австриски документи за 1905 и 1906 година проследена со неопходните коментари и објаснувања во уводот на нејзиниот приредувач Зографски, претставува извонреден придонес кон изворната документација за неодамнешното минато на македонскиот народ и земја во трите вилаети на Македонија: Битолскиот, Косовскиот (покасно Скопскиот) и Солунскиот. Таа јасно и прегледно го оцртува макотрпниот живот на македонскиот народ во 1905 и 1906 година под турска власт и под вкрстосаниот оган вооружените пропагандистички чети на соседните монархии.

Љубен ЛАПЕ

ИЗВЕСТИЈА НА ДЪРЖАВНИТЕ АРХИВИ, Кн. 33, 1977, с. 367,4°

Органот на Централнага управа на архивите при Министерскиот совет на НР Бугарија во бројот 33 за 1977 год., донесува неколку статии, нови документи, преглед на архивски фондови и документи и нови архивски до-

кументи и фондови, во кои се содржат материјали од непосреден интерес за нашата историографија и токму поради тоа сакаме да укажеме на истите.

Од статиите ќе ја споменеме само таа на Симеон Симеонов¹⁾

¹⁾ Симеон Симеонов, Административно-териториално устројство и местно управление на Източна Румелија, с. 23—37.